

JAMHURI YA MUUNGANO WA TANZANIA

BUNGE LA TANZANIA

**TAARIFA YA KAMATI YA KANUNI ZA BUNGE KUHUSU
MAPENDEKEZO YA MAREKEBISHO YA KANUNI ZA KUDUMU
ZA BUNGE, TOLEO LA FEBRUARI, 2023**

Juni, 2025

**Ofisi ya Bunge,
DODOMA.**

**TAARIFA YA KAMATI YA KANUNI ZA BUNGE KUHUSU
MAPENDEKEZO YA MAREKEBISHO YA KANUNI ZA
KUDUMU ZA BUNGE, TOLEO LA FEBRUARI, 2023**

1.0. UTANGULIZI

Mheshimiwa Spika, Awali ya yote, nitumie fursa hii kumshukuru kwa dhati kabisa Mheshimiwa Dkt. Samia Suluhu Hassan, Rais wa Jamhuri ya Muungano wa Tanzania, pamoja na Serikali kwa ujumla kwa ushirikiano waliotupatia sisi viongozi wa Bunge na Wabunge wenzetu katika kutekeleza majukumu yetu kwa ufanisi kipindi chote cha uhai wa Bunge la Kumi na Mbili.

Mheshimiwa Spika, napenda kukupongeza kwa utayari wako uliowezesha Kamati ya Bunge kupitia kanuni na kuandaa mapendekezo ya marekebisho ya baadhi ya Kanuni. Mapendekezo hayo yanalenga kutatua changamoto mbalimbali zilizojitokeza wakati wa uendeshaji wa shughuli za Bunge kwa kipindi ambacho kanuni hizo zimekuwa zikitumika.

Mheshimiwa Spika, sambamba na hilo, nikupongeze kwa dhati kabisa kwa maono na ubunifu wako katika kubuni mbinu mbalimbali za uendeshaji wa shughuli za Bunge na hasa katika mazingira ambayo kanuni zetu hazikutoa Mwongozo. Ni ukweli usiofichika kwamba ubunifu wako umetuwezesha kukabiliana na changamoto mbalimbali za uendeshaji wa Bunge,

Mheshimiwa Spika, kwa mujibu wa Kanuni ya 176 (2) ya Kanuni za Kudumu za Bunge, naomba kuwasilisha mbele ya Bunge lako Tukufu, Taarifa ya Kamati ya Bunge ya Kanuni za Bunge kuhusu Marekebisho au mabadiliko katika Kanuni za Kudumu za Bunge Toleo la Februari, 2023. Msingi wa taarifa hii ni Kanuni ya 137 iliyoanzisha Kamati na kufafanua majukumu yake kwenye fasili ya 3 ya Nyongeza ya Nane ya Kanuni za Bunge ambapo miongoni mwa majukumu ya Kamati ya Kanuni za Bunge ni kujadili na kupendekeza maboresho ya Kanuni za kudumu za Bunge kama ilivyotajwa katika fasili ya 3(3)(a) ya Kanuni za Bunge.

Mheshimiwa Spika, baada ya utangulizi naomba kuwasilisha mapendekezo ya maboresho ya Kanuni za Kudumu za Bunge. Kanuni zinazopendekezwa kufanyiwa marekebisho zilipitishwa na Bunge mwezi Juni, 2020. Kanuni hizo zilirekebishwa katika Nyongeza ya Nane ya Kanuni mwaka 2023, hivyo Toleo la Februari, 2023 lilichapishwa. Kanuni hizo zilianza kutumiwa rasmi na Bunge hili la Kumi na Mbili. Kwa kuwa Bunge hili linaelekea mwisho wa kipindi cha uhai wake, imeonekana ni muhimu kuzipitia Kanuni hizi kwa lengo la kuziboresha ili zitumike wakati wa Bunge la Kumi na Tatu litakaloanza Novemba, 2025. Utaratibu huu ni wa kibunge na huzingatiwa na mabunge mengine ya Jumuiya za Madola.

2.0. JINSI KAMATI ILIVYOFANYA KAZI

Mheshimiwa Spika, katika kutekeleza jukumu la Kamati ya kuandaa mapendekezo ya maboresho ya Kanuni. Njia zifuatazo zilitumika.

- (a) Kupitia Toleo la Februari, 2023: kupitia kanuni moja baada ya nyingine pamoja na Nyongeza za kanuni ili kuainisha maeneo yanayohitaji maboresho;
- (b) Kubaini mambo mapya ambayo Kamati iliona upo umuhimu wa kuyajumuisha katika marekebisho ya Kanuni hizi.
- (c) Kujifunza uzoefu kutoka katika Bunge ya nchi nyingine.
- (d) Kupokea maoni kutoka kwa Waheshimiwa Wabunge na kuyafanyia kazi.
- (e) Kufanya utafiti kuhusu matumizi ya kanuni.

Mheshimiwa Spika, baada ya kukamilisha kazi ya uchambuzi, Kamati iliainisha changamoto, mapendekezo na manufaa ya pendekezo kwa kila kanuni.

3.0. **MAENEO YALIYOFANYIWA MAREKEBISHO KATIKA KANUNI**

Mheshimiwa Spika, Kamati ilibaini uwepo wa maeneo mbalimbali katika Kanuni yenye changamoto zinazohitaji kupatiwa ufumbuzi wa kanuni. Maeneo yenye changamoto ni kama ifuatavyo: -

3.1. **Uchaguzi wa Wenyeviti wa Bunge na Wajumbe wa Tume**

Mheshimiwa Spika, Kamati ilibaini kuwa katika Kanuni zilizopo haujabainishwa utaratibu katika Kanuni unaosimamia uchaguzi wa Wenyeviti wa Bunge na Wajumbe wa Tume katika mazigira ambayo idadi ya majina ya wagombea inalingana na nafasi zilizopo.

Utaratibu wa kupiga kura unaotakwa katika Kanuni ya 92 umekuwa unatumika unaozingatia Uamuzi wa Bunge

unaotokana na Spika hulihoji Bunge ambapo Wabunge huitikia kwa pamoja kwa sauti za wanaafiki au wasioafiki.

Hivyo, Kamati inapendekeza kufanya marekebisho ya kanuni ili kuweka masharti yatakayoweza uchaguzi wa Wenyeviti katika mazingira hayo.

3.2. Nafasi Wazi ya uwakilishi wa Wabunge katika vyombo vingine

Mheshimiwa Spika, Kamati iliona kuwa Kanuni ya 16 kuhusu nafasi wazi ya uwakilishi wa Wabunge haizungumzi mazingira ya mjumbe kujiuzuru au kufariki kama sababu za kuacha wazi nafasi ya uwakilishi. Hivyo, inapendekezwa kuboresha kanuni ya 16 ili kuongeza sababu hioz ili kuwa sababu zinazosababisha nafasi kuwa wazi.

3.3. Ahadi ya Uzalendo

Mheshimiwa Spika, baadhi ya Mabunge ya Jumuiya ya Madola yanao utaratibu wa Wabunge kutoa ahadi ya uzalendo katika vikao vyake. Hivyo, inapendekezwa tuweke utaratibu huo katika Kanuni ambapo Wabunge watatoa ahadi ya uadilifu katika kila Kikao cha Kwanza cha Mkutano wa Bunge ambapo kila Mbunge ataahidi kuwa mtiifu na mwaminifu kwa nchi yetu na kufanya kazi zake kwa uadilifu.

Aidha, uzoefu wa nchi nyingine za Jumuiya ya Madola, unaonesha kuwa Wabunge hutoa Ahadi kwa nchi na Wananchi wake. Ahadi hii hutolewa kabla ya kuanza vikao vya Bunge. Ahadi hiyo humaanisha kuwa, Wabunge watakuwa

wazalendo wakati wa kutekeleza majukumu yao ya kibunge. Kwa kuwa utaratibu huu haupo katika Bunge letu, Kamati inaona kuwa ni muhimu kuiga utaratibu huu mzuri.

3.4. **Kupiga kura wakati wa kupitisha Bajeti ya Serikali**

Mheshimiwa Spika, kanuni hazijatambua utaratibu wa kuweka kumbukumbu ya kura za Wabunge wanaotumia neno *abstain* kupiga kura zao. Kutokana na kutotambulika katika kanuni kwa kura hiyo, imekuwa ni changamoto katika uwekaji wa taarifa za zoezi la kupiga kura. Hivyo, inapendekezwa suala hili lisimamiwe katika Kanuni ili kurekodi kura hiyo ya *abstain*. Vilevile inapendekezwa kuitambua kura hiyo kwa maneno **Sipigi Kura** ambayo ni tafsiri ya neno hilo katika lugha ya Kiswahili.

3.5. **Muda wa Kusoma Bajeti Kuu ya Serikali**

Mheshimiwa Spika, uzoefu umeonyesha kuwa Bajeti Kuu ya Serikali imekuwa ikisomwa saa 10:00 Jioni lakini muda wa kusoma Bajeti haupo katika kanuni ya 124 inayosimamia suala hilo. Kamati inapendekeza yafanyike marekebisho ili kutambua muda wa kusoma Bajeti ya Serikali kwamba itakuwa ni Saa 10:00 jioni lakini vilevilie kuwezesha kuendana na makubaliano ya nchi Wanachama wa Jumuiya ya Afrika Mashariki ya kusoma Bajeti zao Kuu za Serikali kwa pamoja wakati huo.

3.6. **Mkutano wa Spika na Wabunge Wote**

Mheshimiwa Spika, upo utaratibu wa kuwa na Mkutano wa Spika na Wabunge wote unaojadili masuala ya kibunge kabla ya Mkutano wa Wabunge na Waziri Mkuu ambao umetajwa

katika kanuni ya 130 ya Kanuni. Mkutano unaoitishwa na Spika kujadiliana na Wabunge kuhusu masuala ya kibunge haujatajwa katika kanuni, hivyo inapendekezwa Mkutano huo utambuliwe rasmi na Kanuni.

3.7. Taarifa za Kamati za Hesabu na Uwekezaji wa Mitaji ya Umma

Mheshimiwa Spika, kwa mujibu wa kanuni ya 136(15) Kamati za Bunge hutakiwa kuwasilisha Taarifa za Kamati wakati wa Mkutano wa Bunge wa Mwezi Januari-Februari. Bunge linao utaratibu wa Kamati ya Hesabu za Serikali Kuu, Kamati ya Hesabu za Serikali za Mitaa na Kamati ya Uwekezaji wa Mitaji ya Umma huwasilisha Taarifa za Mwaka katika Mkutano wa Mwezi Oktoba-Novemba. Utaratibu huo haujawekwa katika Kanuni. Kutokana na umuhimu katika kusimamia fedha na mitaji ya umma, Kamati inapendekeza utaratibu huo wa kuwasilisha Taarifa uwekwe katika Kanuni.

3.8. Utambulisho wa Wageni Bungeni

Mheshimiwa Spika, Kanuni za Bunge zimeweka utaratibu wa kutambulisha wageni Bungeni. Hata hivyo, utambulishaji wa wageni umeonekana kuchukuwa muda mwingi wa Bunge jambo hilo linalopunguza muda uliotengwa kwa Shughuli za Bunge. Kamati inapendekeza kufanya marekebisho ya kanuni ya 161 kwa lengo la kuokoa muda wa Shughuli za Bunge kwa kutambulisha wageni mahusis wa kitaifa na kimataifa waliopo katika Ukumbi wa Bunge pamoja na wageni waliotoa mchango wa kitaifa unaohitaji kuenziwa.

3.9. **Upeperushaji wa Bendera ya Bunge**

Mheshimiwa Spika, Wabunge wanaruhisiwa kupeperusha Bendera ya Bunge katika ofisi zao na katika magari yao binafsi. Kamati imebaini kuwepo kwa changamoto ya matumizi yasiyo sahihi ya Bendera yanayosababisha kushusha hadhi na heshima ya Mbunge. Hivyo, inapendekezwa kuweka masharti ya kusimamia upeperushaji wa Bendera katika gari la Mbunge. Mapendekezo hayo ni ya kumzuia Mbunge kupeperusha Bendera akiwa anaendesha gari lake, Mbunge kutopeperusha katika gari lake Bendera zaidi ya moja kwa wakati mmoja na vilevile kuelekeza kuwa Mbunge anapaswa kupeperusha bendera akiwa ameketi upande wa kushoto wa gari lake likiwa linaendeshwa na dereva.

3.10. **Utaratibu Wakati wa Kuridhia Mkataba wa Kimataifa**

Mheshimiwa Spika, Kanuni ya 110 imeweka utaratibu wa Bunge kujadili na kupitisha Azimio Kuridhia ua Kutoridhia Mkataba wa Kimataifa. Utaratibu huo umeeleza jinsi Hoja itakavyowasilishwa na Msemaji wa Serikali bila kueleza nafasi ya kutoa maoni ya Kamati ya Bunge iliyofanya uchambuzi na vilevile Kambi Rasmi ya Walio Wachache Bungeni. Kamati imependekeza kuongezwa kwa kanuni ndogo mpya katika kanuni ya 110 inayoweka sharti kwa Mwenyekiti wa Kamati iliyoshughulikia Mkataba pamoja na Kambi Rasmi ya Walio Wachache Bungeni kutoa maoni yao kabla ya Wabunge kujadili na kufanya uamuzi kuhusu Mkataba husika.

3.11. Kuthibitisha Uteuzi wa Makamu wa Rais

Mheshimiwa Spika, Inapendekezwa kuwa na kanuni mahsusi inayoeleza utaratibu wa Bunge wa kuthibitisha uteuzi wa Makamu wa Rais pale inapotokea ameteuliwa baada ya kipindi cha uchaguzi kupita (Ibara ya 50(4) ya Katiba ya Jamhuri ya Muungano wa Tanzania, 1977). Utaratibu unaopendekezwa unatokana na uzoefu wa Bunge letu kuendesha mchakato kama huo.

3.12. Uchaguzi wa Mwenyekiti wa Kamati Teule

Mheshimiwa Spika, Kanuni ya 139(4) imeelekeza kuwa Spika atachagua Wajumbe wa Kamati Teule. Kanuni ya 140 imeelekeza namna Mwenyekiti takavyoitisha vikao na kuongoza vikao. Kanuni hizo hazijaweka utaratibu wa lini, wapi na namna ambayo Mwenyekiti wa Kamati hiyo atakavyochaguliwa. Katika eneo hili, Kamati inapendekeza kuboresha kanuni ndogo ya (4) ya kanuni ya 139 ili kuweka sharti kwa Wajumbe wa Kamati kukutana mara baada ya kuteuliwa ili kumchagua Mwenyekiti kabla ya kuanza kutekeleza majukumu yao.

3.13. Majukumu ya Katibu wa Kamati Maalum

Mheshimiwa Spika, Kanuni zimeweka utaratibu wa uundaji wa Kamati mbalimbali zikiwemo Kamati Teule na Kamati Maalumu. Kamati inapendekeza kuongeza kanuni ndogo mbili mpya kwenye kanuni ya 144 zitakazobainisha majukumu ya Katibu wa Kamati hiyo kuhusu kutunza kumbukumbu za mahudhurio zitakazosainiwa na Mwenyekiti na kuambatishwa pamoja na Taarifa ya Kamati. Kwa mabadiliko hayo,

majukumu ya Katibu wa Kamati Teule katika kanuni ndogo za (5) na (6) za kanuni ya 141 yatashabihianana Kamati Maalumu kuhusu kutunza kumbukumbu na kutia saini kumbukumbu hizo.

3.14. Mavazi Rasmi kwa Katibu na Wasaidizi Wanawake

Mheshimiwa Spika, Mavazi rasmi kwa Katibu na Wasaidizi wake yameelezwa katika kanuni ya 170(5). Imeonekana kuwa, kwa upande wa wasaidizi wanawake, wapo wanaohitaji kuvaa vazi la ziada kwa misingi ya Imani zao lakini vazi hilo halijaorodheshwa katika mavazi rasmi. Kamati inapendekeza kuongeza kilemba cha kadri au mtandio kuwa sehemu ya vazi rasmi kwa Katibu au Msaidizi Mwanamke ambaye masharti ya Imani yanamtaka kuvaa vazi hilo.

Mheshimiwa Spika, Vilevile katika kusimamia mavazi rasmi ya wabunge, imebainika kuwa baadhi ya wanaoingia maeneo ya Bunge huvaa sare zinazoshiria au kuzoeleka kuvaliwa na wafuasi au mashabiki wa vyama vya siasa kwa alama, nembo, maandishi ambavyo hutafsiriwa kwa jina, alama, msemu au nembo ya chama. Inapendekeza kuweka Kanuni inayokataza mavazi hayo ili kudumisha dhana ya Bunge kuendesha shughuli zake kwa uhuru na umoja bila kujali itikadi za kisiasa. Aidha, Kanuni kuhusu mavazi imeboreshwa ili kuweka usimamizi madhubuti wa mavazi Bungeni.

3.15. Fomu za Uchaguzi wa Wajumbe wa Bunge la Afrika Mashariki

Uchaguzi wa Wajumbe wa Bunge la Afrika Mashariki huwataka wagombea kujaza Fomu maalumu ili kutoa maelezo yao binafsi. Masharti hayo yameainishwa katika fasili ya 5(2) ya Nyongeza ya Tatu ta Kanuni lakini fomu hizo hazipo kwenye Kanuni. Hivyo, inapendekezwa kuziweka Fomu Maalum kwa ajili hiyo katika Kanuni.

3.16. Marekebisho kwa kuandika lugha fasaha ya Kiswahili

Kamati inapendekeza kufanyika maboresho machache ya kiuandishi baada ya kubaini uwepo wa baadhi ya maeneo yanayohitaji kufanyiwa maboresho ya kiuandishi. Maboresho hayo yamezingatia misingi ya uandishi wa sheria. Vilevile, zoezi hili lilifanyika kwa kuhamisha, kuunganisha maudhui yaliyokuwa kaytika kanuni tofauti ili kuweka mpangilio mzuri wa maudhui ya Kanuni. Hivyo, inapendekezwa maboresho kufanyika ili kuwezesha kanuni kusomeka katika lugha sanifu.

4.0. SEHEMU YA TANO: HITIMISHO

Mheshimiwa Spika, Mwisho napenda kukushukuru wewe binafsi kwa kunipa nafasi hii kuwasilisha mapendekezo ya marekebisho au maboresho ya Kanuni za Kudumu za Bunge. Napenda nitumie nafasi hii tena kukupongeza kwa dhati kwa jinsi unavyoliongoza Bunge hili ambalo ni chombo cha uwakilishi wa wananchi katika kuishauri Serikali ili kuhakikisha kuwa ustawi wa wananchi tunaowawakilisha sisi Wabunge ndiyo kipaumbele cha kwanza na cha muhimu

Mhe. Spika kipekee nawashukuru Wajumbe wote wa Kamati kwa kazi nzuri ya kujadili na kuchambua kwa umakini Kanuni zetu na kubaini maeneo tunayoyapendekeza ili Kanuni hizo ziweze kusimamia ipasavyo utekelezaji wa Shughuli za Bunge. Kwa heshima naomba niwatambue Wajumbe wa Kamati hii kwa majina kama ifuatavyo:-

1. Mhe. Dkt. Tulia Ackson, Mb.
2. Mhe. Mussa Azzan Zungu, Mb.
3. Mhe. William Vangimembe Lukuvi, Mb.
4. Mhe. Hamza Saidi Johari, Mb.
5. Mhe. Joseph Kizito Mhagama, Mb.
6. Mhe. Deodatus Philip Mwanyika, Mb.
7. Mhe. Najma Murtaza Giga, Mb.
8. Mhe. Benaya Liuka Kapinga, Mb.
9. Mhe. Edward Olelekaita Kisau, Mb.
10. Mhe. Haji Makame Mlenge, Mb.
11. Mhe. Edwin Enosy Swalle, Mb.
12. Mhe. Sebastian Simon Kapufi, Mb.
13. Mhe. Timotheo Paul Mnzava, Mb.
14. Mhe. Dkt. Jasson Samson Rweikiza, Mb.
15. Mhe. Dkt. Oscar Ishengoma Kikoyo, Mb.
16. Mhe. Ally Mohamed Kassinge, Mb.
17. Mhe. Ramadhan Suleiman Ramadhan, Mb.
18. Mhe. Anton Albert Mwantona, Mb.
19. Mhe. Martha Nehemia Gwau, Mb.
20. Mhe. Taska Restituta Mbogo, Mb.
21. Mhe. Asha Abdullah Juma, Mb.
22. Mhe. Nusrat Shaaban Hanje, Mb.

23. Mhe. Anatropia Lwehikila Theonest Mb.

Aidha, napenda kumshukuru kwa dhati Katibu wa Bunge Ndugu Baraka I. Leonard kwa kuisaidia Kamati kutekeleza majukumu yake kikamilifu. Aidha, nawashukuru Ndg. Pius T. Mboya Mkurugenzi wa Idara ya Huduma za Sheria, Ndg. Joshua Chamwela Mkurugenzi wa Idara ya Shughuli za Bunge, Ndg. Ruth S. Makungu Mratibu wa Ofisi ya Katibu wa Bunge, Ndg. Leocardo E. Kapongwa na Ndg. Agnes I. Ndumbati, *ndc* Wakurugenzi Wasaidizi Idara ya Huduma za Sheria. Vilevile ninawashukuru Ndg. Ludovick Ringia, Ndg. Maria Mdulugu, Ndg. Elizabeth Malogo na Ndg. Victor Kweka Makatibu wa Kamati na Ndg. Jenipha E. Ndagwa Mwandishi Mwendesha Ofisi na Ndg. Mainda Kifua Msaidizi wa Ofisi kwa kuratibu vema kazi za Kamati na kuhakikisha kuwa Taarifa hii inakamilika kwa wakati.

Mhe. Spika, baada ya kusema hayo sasa naomba Bunge lako Tukufu likubali, lijadili mapendekezo haya ya marekebisho au maboresho ya Kanuni na baada ya hapo liazimie kupitisha Kanuni za Kudumu za Bunge, 2025.

Mhe. Spika, naomba kuwasilisha.

Mhe. Mussa Azzan Zungu (Mb)
MAKAMU MWENYEKITI
KAMATI YA BUNGE YA KANUNI

11 Juni, 2025